

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013 р. № 9-10. Ст. 474. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2021)

6. Савицький О. А. Суддя вищого антикорупційного суду як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин: дис. ... доктора філософії: спец. 081. Київ, 2021. 232 с.

УДК 349.3

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-01-12

Маковський Д. В.

здобувач кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз наукових напрацювань з метою всебічного з'ясування сутності, змісту та природи соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Для досягнення наукової мети автором висвітлено зміст поняття «гарантії» у його найбільш загальному трактуванні. Розкрито особливості категорії «юридичні гарантії». Надалі з'ясовано напрацювання вчених стосовно розуміння поняття «соціальні гарантії». Також проаналізовано специфіку нормативно-правового закріплення змісту соціальних гарантій у чинному законодавстві України. Акцентовано увагу на виявлених недоліках у різних доктринальних підходах до формування змісту досліджуваного поняття, а також конструювання його нормативно-правового визначення. На підставі синтезу дослідженого матеріалу запропоновано визначати поняття соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України за вузьким та широким підходом. Також виокремлено істотні правові ознаки досліджуваного поняття.

Ключові слова: юридичні гарантії, соціальні гарантії, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, соціальні стандарти, гідний рівень життя, соціальне забезпечення

The article analyzes scientific developments with the aim of comprehensively clarifying the essence, content and nature of social guarantees for the personnel of the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine. To achieve the scientific goal, the author highlighted the meaning of the concept of "guarantee" in its most general interpretation. The peculiarities of the "legal guarantees" category are revealed. In the future, the work of scientists regarding the understanding of the concept of "social guarantees" is clarified. The specifics of the normative and legal consolidation of the content of social guarantees in the current legislation of Ukraine are also analyzed. Attention is focused on the identified shortcomings in various doctrinal approaches to the formation of the content of the studied concept, as well as the construction of its normative and legal definition. Based on the synthesis of the researched material, it is proposed to define the concept of social guarantees of the personnel of the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine using a narrow and broad approach. Significant legal features of the studied concept are also highlighted.

Keywords: *legal guarantees, social guarantees, State Service for Special Communication and Information Protection, social standards, decent standard of living, social security*

Постановка проблеми. Соціальні гарантії для працівників державних органів, а зокрема, особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України закріплюються та розвиваються у загальній системі соціального забезпечення держави та повинні органічно їй відповідати, враховуючи єдину концепцію розвитку, єдиний понятійно-категоріальний апарат, стандарти тощо. Наявність численних проблем щодо розуміння, визначення та втілення системи соціальних гарантій в цілому у соціальному забезпеченні України екстраполюється і у більш спеціальну сферу соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Тому, з огляду на наведене вище, доцільно розпочати з'ясування обраної проблематики із висвітлення найбільш загальних теоретичних її питань – поняття і сутності соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення поняття соціальних гарантій, їхньої системи та особливостей склали предмет наукових напрацювань багатьох дослідників, серед яких: І.О. Гуменюк, А.Л. Клименко, Н.Р. Нижник, С.М. Прилипка, Б.І. Сташків, О.В. Тищенко, І.Ю. Хомич, Г.І. Чанишева, Л.П. Шумна, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та інші.

Невирішені раніше проблеми. Попри суттєвий внесок, що здійснений вченими у розвиток наукових знань з приводу сутності та змісту соціальних гарантій, і досі не

запропоновано чіткого визначення окресленого поняття, а також не виокремлено його істотних ознак. Крім того, у науковій доктрині бракує напрацювань стосовно соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, не розроблено чіткої дефініції зазначеного поняття.

Метою даної статті є формування авторського підходу до визначення поняття «соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України».

Виклад основного матеріалу. Термін «гарантія» у перекладі з французького означає поруку, забезпечення (чого-небудь). Це соціальне явище, яке забезпечує досягнення конкретного результату, створює умови для функціонування певних суспільних відносин [1, с. 130]. О.Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [2, с. 203; 3, с.38]. М.В. Вітрук вважає, що гарантії прав і свобод людини – це ті умови і засоби, які забезпечують їх фактичну реалізацію і надійну охорону (захист) для кожної людини [4, с.78; 5, с.76-77]. Аналізуючи наведені твердження, бачимо, що однією із рис сутності категорії «гарантія» є її інструментальний характер. Тобто гарантія у будь-якому (в тому числі, і в найбільш загальному) її розумінні завжди розглядається як засіб, інструмент, пристосування, певний механізм, умови, які необхідні та використовуються для створення, забезпечення, підтримки, втілення певної цінності чи блага. Поряд з тим, на наш погляд, застосування означеної категорії саме як юридичного терміну визначає необхідність його конкретизації, чіткого окреслення обсягу та змісту відповідних умов та інструментів, а також механізму їх реалізації, та блага, для забезпечення створення та охорони якого вони застосовуються.

На думку А.Ф. Нікітіна, гарантії – це обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій щодо захисту прав людини [6, с.76]. В.Ф. Сіренко визначає гарантії прав як сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації прав громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного чи неналежного здійснення, захист прав від будь-яких порушень [7, с. 76]. Л.Д. Воєводін приходиться до розуміння того, що у широкому аспекті поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які спрямовані на справжню реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення, і захист прав від порушень. Хоча ці фактори і дуже різноманітні, але стосовно процесу реалізації прав і свобод вони виступають в якості умов, засобів, способів, прийомів і методів правильного його

здійснення. Тому під гарантіями слід розуміти умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод всіх і кожного [8, с. 228-229].

Зважаючи на вищевикладене, відзначимо, що категорія «гарантії» здебільшого розкривається вченими під час дослідження гарантій забезпечення прав та свобод людини. У певній мірі, соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації також можна розглядати як вид гарантій їхніх прав та свобод. Це юридичні гарантії, що покликані забезпечувати особовий склад належним та достатнім рівнем матеріального забезпечення, в тому числі, у разі потрапляння їх під дію соціального ризику, можливістю отримувати соціальні послуги та допомоги, пільги за наявності відповідних підстав у належних розмірах та формах, що гарантують можливість відновлення людського ресурсу, забезпечення себе та своєї сім'ї рівнем матеріальних та необхідних нематеріальних благ, що відповідає концепції гідного життя, наявність механізмів подолання дії соціальних ризиків та відновлення нормального рівня життя. Науковці, чії позиції наведені вище, відображаючи зміст категорії «гарантії» здебільшого вдаються до перерахування відповідних гарантій, не прагнучи насамперед окреслити такий зміст найбільш узагальненими та сутнісними ознаками. Тому такий підхід не є достатньо ефективний, адже у такому випадку дефініція не може бути достатньо вичерпною. Адже за різними підходами можливо виокремити різні види гарантій, виявити різні комбінації засобів та умов забезпечення реалізації прав людини.

З перерахованих науковцями конкретних гарантій, вважаємо, доцільно виокремити те, що до гарантій можуть відноситися явища та категорії як об'єктивної, так і суб'єктивної дійсності. Також гарантії можуть отримувати своє зовнішнє вираження як закріплені та легітимовані положення нормативно-правових актів (нормативні гарантії), як певні інститути, які уповноважені забезпечувати реалізацію прав і свобод (інституційні гарантії), як певні умови реальної дійсності (економічні, політичні, соціальні, юридичні гарантії) тощо.

В юридичній енциклопедії юридичні гарантії прав і свобод людини та громадянина зазначені як правові норми та інститути, що забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань – захист і поновлення юридичної гарантії, встановленої Конституцією та іншими законами України [9, с. 555]. В. С. Нерсесянцом юридичні гарантії визначено, як «закріплені в законодавстві засоби, спеціальні заходи, на які покладається забезпечення здійснення охорони прав і свобод громадян, задоволення їхніх інтересів, користування благами, що є в основі того чи іншого права або свободи» [10, с. 56]. Отже, як бачимо, категорія «юридичні гарантії» за своєю сутністю також носить інструментальний характер, являючись сукупністю засобів,

заходів, механізмів здійснення прав людини. Відмінністю юридичних гарантій є їхній правовий характер, чітке нормативно-правове визначення, можливість забезпечення за допомогою примусу, а також відповідних механізмів, в тому числі, інституційного.

А ось, на думку Д.В. Валового, «соціальні гарантії – матеріальні і юридичні засоби, що забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства. До них відносяться право на працю, відпочинок, освіту, медичну допомогу» [11, с.132]. За визначенням О.Ф. Новікової, соціальні гарантії держави – це «зобов'язання держави щодо підтримки життєзабезпечення особи на відповідному рівні, необхідному для її виживання. Межа цих гарантій не дозволяє вийти на рівень нормального функціонування та розвитку людини, але дає змогу не допустити можливості фізичного її знищення» [12, с.234; 13].

Як бачимо, вчені застосовують різні підходи до розкриття сутності соціальних гарантій. Одні застосовують уже відомий нам з попереднього матеріалу класичний підхід, за яким пропонується визначати усі види гарантій – що це засоби, умови, заходи, за допомогою яких забезпечується реалізація соціальних прав людини. Проте вище запропонований і інший підхід, який також є актуальним. За ним соціальні гарантії розглянуті не як інструмент для досягнення чогось, а як об'єктивно існуючу самодостатню структуру, величину, категорію, що носить матеріальний вимір, у структурі якої вміщено оптимально підібраний набір матеріальних та нематеріальних благ, які держава зобов'язується гарантувати своїм громадянам для підтримки ними гідного життя. Наголошуємо саме на необхідності застосовувати категорію оптимально визначений набір благ, а не мінімальний, адже такий підхід найбільш відповідає загально визнаним світовим стандартам у сфері соціального забезпечення.

Переходячи до положень законодавства, відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 №2017-III, державні соціальні гарантії - встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. До числа основних державних соціальних гарантій включаються: мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від

прожиткового мінімуму, встановленого законом [14].

Отже, підсумовуючи наведене вище, зауважуємо, що категорія «соціальні гарантії» на сьогодні не отримала свого належного та вичерпного визначення у доктрині права соціального забезпечення. Науковці пропонують різноманітні підходи до її тлумачення, що водночас доводить те, наскільки місткою та неоднозначною є досліджувана категорія. Поряд з тим задля ефективності правового регулювання та застосування її на практиці категорія «соціальні гарантії» потребує чіткого визначення та однозначного трактування. Розглядаючи законодавчу дефініцію соціальних гарантій, відзначаємо, що при її конструюванні, на наш погляд, застосовано неефективний підхід, за якого у визначенні не зосереджено жодних істотних правових ознак такого поняття, а просто перераховано певні категорії, що входять у обсяг досліджуваного поняття. Таке бачення законодавця є не далекоглядним, адже законодавство та власне сфера соціального забезпечення безперервно розвиваються. Відповідно, обсяг категорії «соціальні гарантії» може і повинен змінюватися у якісно та кількісно кращому напрямі. Тому правові норми, що цитовані нами вище, потребують перегляду та удосконалення визначення соціальних гарантій у контексті законодавчого окреслення сутності та призначення соціальних гарантій, основних рис змісту самого поняття.

Висновки. Підсумовуючи наведене, пропонуємо розглядати категорію «соціальні гарантії» особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України за двома підходами: вузьким та широким. За вузьким підходом, соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України – це визначені у чинному нормативно-правовому регулюванні та підкріплені належною фінансово-інституційною базою ключові, а також додаткові (що обумовлені специфікою правового статусу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, виконуваної особою службової функції, соціального ризику тощо) соціально-забезпечувальні показники, які проявляються як відповідні конструкції суб'єктивних прав у сфері соціального забезпечення, кількісні та якісні характеристики соціальних виплат, допомог, пільг, переваг, які розроблені у закріплені у тісній кореляції з дійсним станом суспільних відносин та вимогами міжнародних стандартів таким чином, щоб їхня система створювала правові можливості для забезпечення гідного рівня життя особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та відповідала тому рівню соціальних ризиків, яким вони піддаються.

Відтак, істотними правовими ознаками та особливостями соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України є наступні:

1) носять правовий характер – закріплюються у чинному законодавстві, реалізуються у відповідності до їхнього нормативно-правового визначення та змісту;

2) є реальною категорією, тобто вони завжди мають реальний зовнішній прояв, що є певним набором матеріальних благ, виплат, конкретною моделлю поведінки, послуги тощо. Тому соціальні гарантії не можуть існувати виключно у нормах законодавства – їхнє встановлення обов'язково повинне підкріплюватися відповідним фінансовим ресурсом (належним фінансуванням), інституційною складовою – сукупністю інституцій, до повноважень яких входить забезпечення реалізації таких соціальних гарантії тощо;

3) це показники у сфері соціального забезпечення – це визначений розмір соціальних виплат, обсяг допомоги, конструкція суб'єктивного права у сфері соціального забезпечення. Такі показники, як нами уже було зауважено, можливо розподілити на ключові (основоположні) – ті, які надаються та забезпечуються для усіх громадян-суб'єктів соціального забезпечення на єдиних засадах. А також на додаткові – це сукупність соціально-забезпечувальних показників, що гарантуються для особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України саме у зв'язку із їхньою службою, з відповідними додатковими соціальними ризиками, які вона тягне, з важливістю та складністю виконуваної роботи, а також її необхідністю для публічних інтересів держави;

4) повинні розроблятися та затверджуватися у межах концепції гідного життя. Що означає, що наведені показники повинні опиратися на реальні показники якості життя, враховувати стан суспільних відносин, рівень життя, визначати той обсяг матеріальних та нематеріальних благ, які є необхідними особовому складу для підтримки гідного рівня життя, відтворення своїх продуктивних сил, подолання соціальних ризиків;

5) повинні бути засновані на загально визначених соціальних гарантіях та стандартах;

б) визначення соціальних гарантії покладає на державу обов'язок щодо їх реалізації та неухильного підвищення.

За широким підходом соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України – це не лише самі соціально-забезпечувальні показники (про які наведено вище), а цілісний злагоджений механізм їхньої реалізації; це умови, засоби, способи, інституції, за допомогою яких відбувається фактична реалізація системи соціально-забезпечувальних прав та утвердження гідного рівня життя особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

До структури такого механізму слід віднести наступні елементи: 1) нормативно-правові засоби – це закріплені у нормах чинного законодавства соціально-забезпечувальні показники, розміри виплат, соціальні права, обсяги соціальних гарантії; 2) інституційний

елемент – наявність системи інституцій, до повноважень яких входить забезпечення реалізації таких соціальних гарантій; 3) діяльність уповноважених суб'єктів, правовідносини, а також акти правозастосування у сфері реалізації соціальних гарантій; 4) інші засоби та умови – економічні, фінансові, соціальні, політичні умови, за допомогою яких відбувається забезпечення втілення соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
2. Скакун. О. Ф. Теория государства и права. Харків : Консум; Ун-т внутр. дел, 2008. 704 с.
3. Пономаренко А. В. Поняття «юридичні гарантії» в трудовому праві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. «Право». 2013. Вип. 20. С. 37-41
4. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. Москва : Наука, 1979. 229 с.
5. Гаруст Ю. В. Поняття та ознаки гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Форум права*. 2014. № 2. С. 76-80.
6. Словарь-справочник по праву / Сост. А.Ф. Никитин. Москва : «Акалис», 1995. 140 с.
7. Сиренко В. Ф. Реальность прав советских граждан. Киев : Наук. думка, 1983. 139 с.
8. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учебное пособие. Москва : Изд-во МГУ, Издат. Группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 304 с.
9. Юридична енциклопедія : В 6-ти т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : «Укр. Енциклопедія», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с
10. Нерсесянц В. С. Система юридических гарантий прав и свобод граждан. *Социалистическое правовое государство: концепция и пути реализации*. Москва, 1990. С. 60
11. Социальный менеджмент / под ред. Д.В. Валового. Москва : Академия труда и социальных отношений. 2000. 392 с.
12. Соціально-економічна захищеність населення України: збірник матеріалів, підготовлених до міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2001. 406 с
13. Писаревська А. К. Основні аспекти визначення соціальних стандартів та гарантій у контексті соціальної політики України. URL : <http://www.nbu.gov.ua/portal>

14. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. *Голос України*. 2000.

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-01-13

Купрун Є.П.

*здобувачка Східноукраїнського
національного університету
імені Володимира Даля,
<https://orcid.org/0000-0003-4168-9759>*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена з'ясуванню особливостей правового регулювання матеріальної форми соціального захисту працівників органів прокуратури України. Автором встановлюється, що заробітна плата працівника органів прокуратури в частині її посадового окладу, будучи обов'язковим елементом трудових правовідносин, не є елементом соціального захисту працівників, однак, додаткові складові заробітної плати можуть бути охоплені матеріальною формою соціального захисту працівників. При цьому посадовий оклад прокурора має безпосереднє значення для забезпечення належного рівня соціальної безпеки таких працівників. Законодавчий рівень нормативно-правового забезпечення матеріального напряму соціального захисту працівників органів прокуратури пов'язується із нормами Конституції України, Бюджетного кодексу України, законодавства про працю (Кодекс законів про працю, Закон України «Про оплату праці»), законодавства про професійну публічну службу (закони України «Про прокуратуру», «Про державну службу»). Норми законів, які унормовують питання оплати праці працівників органів прокуратури, не характеризуються достатньою юридичною визначеністю (не передбачаються всі доплати, надбавки, компенсації, які врегульовані на рівні підзаконних актів). Частина підзаконних актів, які регулюють питання оплати праці, складають акти Уряду, що є обставиною, яка шкодить незалежності прокуратури та прокурорів (окремі з цих актів на сьогоднішній день визнані неконституційними). Також автор окремо оцінює (на предмет достатності правового регулювання) зареєстровані у Верховній Раді України проекти законів про оплату праці прокурорів. На підставі цього робиться висновок, що: проєкт Закону